

ОЛЬГА ЦАРИК, доцент
Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя

ТИПОЛОГІЧНІ ВІДПОВІДНОСТІ У СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПОВІСТЯХ БОГДАНА ЛЕПКОГО ТА ВЛАДИСЛАВА ОРКАНА

У статті розглядається соціально-психологічна проза українського письменника Богдана Лепкого та польського митця Владислава Оркана. Аналізуються типологічні перегуки і відповідності прози Б. Лепкого та В. Оркана на проблемно-тематичному і жанрово-стильовому рівнях.

Ключові слова: українсько-польські зв'язки, поля відношень, діалоговість, впливи, типологічні відповідності.

В статье рассматривается социально-психологическая проза украинского писателя Богдана Лепкого и польского литератора Владислава Оркана. Анализируются типологические соответствия прозы Б. Лепкого и В. Оркана на проблемно-тематическом и жанрово-стилевом уровнях.

Ключевые слова: украинско-польские связи, поля отношений, диалогичность, влияния, типологические соответствия.

The socio-psychological prose of the Ukrainian writer Bohdan Lepkyi and Polish artist Vladyslav Orkana is examined in the article. The typological similarities and correspondences of stories of B. Lepky and V. Orkan at problematical-thematic and genre-style levels are analysed.

Key words: ukrainian-polish relations, fields of relations, dialogue, influences, typological correspondences.

Українсько-польські літературні відносини постійно цікавлять культурно-освітніх діячів народів цих країн. Взаємини двох народів, їх історія, культура регулярно стають предметом наукових праць. У дослідженні ролі українського письменника Богдана Лепкого у взаємозв'язках української і польської літератур *актуальним* є компаративістичний підхід до розгляду його творчості крізь призму стосунків з польським письменником Владиславом Орканом, їх ролі в популяризації української літератури серед поляків. Велике значення для розкриття теми мають праці В. Сімовича (1922) [Верниволя 1922], Ю. Є. Пеленського (1943) [Пеленський 1943], В. Лева (1976) [Лев 1976], М. Сивіцького [Сивіцький 1993]. Однак згадки про взаємини, контакти Б. Лепкого та В. Оркана дуже побіжні (як у С. Пігоня, О. Єнджейчика і А. Мельничук) або з різних причин неповні (як у Г. Вервеса і Е. Вішневської). До того ж названі автори не робили порівняльно-типологічних зіставлень творів українського і польського письменників.

Тому *метою* статті є розкриття типологічних відповідностей у прозі Богдана Лепкого і Владислава Оркана, їх ролі у розвитку і збагаченні українсько-польських літературних взаємин.

Підставу для типологічного зіставлення повісті Б. Лепкого “Веселка над пустарем” та роману Владислава Оркана “В розтоках” вбачаємо в трьох факторах: у контактних зв'язках авторів, які стежили за творчістю один одного, посідали подібні ідейно-естетичні позиції; в однотипному конфлікті, зумовленому виступом представника нового покоління проти сільського вїйта, авторитарність якого спирається на потурання відданих йому радних і підтримку повітового старости; у жанровій сумірності.

Роман (powieść) Владислава Оркана “В розтоках” був опублікований 1903 року. Прихильно сприйняли твір читачі й критика. У передмові С. Пігонь твердив, що цей другий великий прозовий твір В. Оркана “відразу зайняв чільну позицію в тодішній польській романістиці

(powieściopisarstwie)”, значно вплинувши і на ідеологію суспільного життя, засвідчив, що письменник “вже дійшов до висот великої епічної концепції” [Orkan1947: 6].

Проблематика і структура повісті Б. Лепкого “Веселка над пустарем” складалася довго, поступово вибираючи деякі мотиви та образи, попередньо заторкнуті й окреслені в ранніх новелах. Після виходу повісті “Веселка над пустарем” (1930), Теофіл Коструба, рецензуючи її, відзначив, що новий твір Лепкого можна поставити “між найкращі повісті нашої післявоєнної літератури”, бо “дуже замітна вона з різних оглядів”, зокрема, тому, що “автор виявляє тут себе епіком, підчас коли в давніших повістях [...] переважала лірика, хоч ця лірика не шкодила цілості” [цит.за: Кучма 1998:143].

Реагування критики на нові твори В. Оркана і Б. Лепкого – однотипне, основи схвальних оцінок подібні: береться до уваги правдивість та актуальність тем; місце творів у художнім доробку авторів, епічний характер повісткування. Звичайно, той факт, що між часом публікацій завершених книжкових варіантів творів минуло понад двадцять років, протягом яких в Європі відбулися епохальні події, принципово змінилося літературне життя авторів і в цілому літературний процес у Польщі та Україні, зобов’язує враховувати при зіставленні цих творів різні ситуації їх функціонування. У цьому зв’язку важливим видається те, на що звертали увагу вже критики першопублікацій: автори не стільки відтворювали, типізували події, свідками яких були, скільки висловлювали власні концепції у формі своїх образних конструкцій, презентували роздуми про можливість досягнення гармонії людини з довкіллям.

Соціологічна критика, характеризуючи предмет роздумів митців, приділяє основну увагу проблемам, ідеям, тобто позатекстуальній реальності. З цієї точки зору мова йде про те, що письменники осмислювали причини розшарування суспільства, посилення соціальної нужди, шукаючи і пропонуючи громадськості шляхи виходу з такої ситуації. З цієї точки зору зіставляють суспільні позиції провідних героїв (Ракочі і Шагая), трактуючи її як революційно-радикальну або ліберально-реформістську. З другого боку, естетична критика, справедливо вважаючи відповіді на такі питання відносними, залежними від світогляду інтерпретаторів, зосереджує увагу на рецептивних особливостях структури твору, на здатності його поетики активізувати читачів, збуджувати їх емоційно-інтелектуальні стани, внаслідок чого рецепієнти самостійно зроблять важливі для себе політичні, психологічні чи етичні висновки.

З цієї точки зору між В. Орканом і Б. Лепким також є багато дотичного, що кидає світло на типологічні відповідності/відмінності їх великої прози на теми взаємин особи і суспільства. Загальновідомо, що Б. Лепкий схилився до засад естетичної критики і з ним на цю тему сперечався С. Єфремов. Письменник відкидав голу тенденцію, яку можна було б однозначно виділити в творах і так же однозначно її збагнути в процесі сприймання твору. Однак менше відомі критично-інтерпретаційні спроби В. Оркана. Вони цікаві для розуміння художньої семантики роману “В розтоках”: характерними і показовими в даному аспекті є його виступи в дискусіях 1903 року з приводу драми С. Висп’янського “Визволення”. Сучасний же історик літератури має справу з інтерпретаціями на різних засадах, в різних суспільно-історичних та історико-літературних контекстах. Однак головним для нього є текст, який представляє зафіксовану в ньому структуру художнього світу.

Художній світ роману “В розтоках” співвіднесений з конкретно-історичним регіоном Польщі – Підгаллям. Його виднокруг сягає верховин Татрів і Бабиної гори – найвищої точки в Західних Бескидах. Відавторський наратор, всі його людські постаті, яких наратор представляє читачам, згадують реальні географічні об’єкти – гори, ріки і міста. Цей край виповнений, крім гір, долинами і розтокама, як місцевий люд називає кожен чималий потік і ту долину, яку той потік вимив за віки. Пам’ять всезнаючого розповідача справді епічна, бо сполучає інформацію про найдавніші часи, старовинні роди і постійно нагадує читачам про те, що було в давнину, колись, зіставляючи з ним “тепер” і “сьогодні”. У цьому зіставленні наратор оцінює історичну перспективу. Оркан закладає в експозиційну частину художнього світу мотиви, які відповідають його задумові і з яких природньо буде виростати конфлікт між носіями консервативних устоїв буття і речниками прогресивних змін, які уособлює Франек Ракочі. Він, хоча з роду пришельців, але вже виріс і сформувався серед автохтонів. Ракочі уже один з тих, на чю долю випало тільки півобійстя передчасно померлого батька. До того ж і тієї частки йому не хочуть передати швагер і сестра.

Оркан зосередив увагу на філософії селянського життя за умов зменшення земельних володінь. Творений ним художній світ – то не відображення реального світу, а образно-інтелектуальна його модель, яка узагальнює і представляє сутність того світу, як вона відбилася в пам’яті старих людей, цілих поколінь.

Узагальнююча позиція всевідаючого наратора, стиль експонування просторово-часових параметрів художнього світу, його персонажної “заселеності” зумовлюють відповідну фабулу і перипетії сюжету. Фабула не складна, вона зводиться до обрання виборщиків від пшислопської громади, які братимуть участь у виборах на повітовому рівні. Її сюжетна реалізація йде двома взаємопов’язаними лініями. Війт збирає радних у власному домі; на перше й останнє (вирішальне) засідання без запрошення приходить Франек Ракочі, щоб вплинути на результати голосування. Разом з тим Франек давно закоханий в дочку війта Ганку, але, позбавлений спадщини, він не може одружитися з нею, поки не отримає виплату за свою частку майна. У діях Ракочі органічно переплітається зацікавлення справами громади і задоволення власного інтересу, що живить його роздуми, настрої. Зберегти за собою владу і не допустити одруження Ракочі з своєю дочкою – такі наміри визначають інтереси Сугая. Для їх досягнення він використовує традиційну для урядників державницьку демагогію.

Так уже в другому розділі першої частини роману письменник подав широку експозицію і гостру зав’язку основного фабульного конфлікту, який не розгортатиметься у безпосередніх зіткненнях обох сторін. За молодим бунтарем ніхто з пшислопців не піде, бо він нікого і не кликав, організаційною роботою не займався. Закоханий в Ганку, Франек домагався зустрічей з нею, віддавався любовним втіхам і власним мріям про щасливе життя з Ганкою, яка потім зможе гордитися його розумом і жертвовою діяльністю на користь громади. Ракочі не провадить боротьби з консерваторами в точному розумінні цього слова. Натомість він вирішив запропонувати радним і громаді такий спосіб виходу з безнадійного стану в селі, який би рішуче і радикально змінив увесь уклад життя, а разом з натуру людей. Він гарячково розробляв й обдумував свій варіант соціальної утопії на основі колективного обробітку землі і справедливого розподілу прибутків, уявляючи, як громада з ентузіазмом сприйме його реформаторський проект, обере делегатів з нових людей і почне негайно втілювати в життя запропонований ним план.

Франек Ракочі надовго відійшов від громадян, самотужки рубав ліс, щоб заробити грошей для одруження, жив у занедбаному приміщенні старої гути, спілкуючись з людьми, які бродили диваками поза громадою. Саме це, характеристика його поведінки і роздумів виповнює основні віхи сюжету. Лише наприкінці твору фабульна акція сягає кульмінації: Франек повертається в село, довідується, що в костелі проголошується перше оповіщення про наступний шлюб Ганки з Ціханським, вривається в будинок Сугая і розкриває зібраним у ньому односельцям свій план. Його гостро вражає регіт, яким зустріла громада ширу натхненну розповідь. Це була повна поразка мрійника-реформатора. А більшість слухачів “пристала на те, що в Ракочі й справді кепсько з розумом” [Оркан 1976: 262]. Остаточна розв’язка зовнішнього конфлікту настає згодом, коли бунтар зустрів Ганку, яка раніше так пестила його своїм коханням, а тепер свідомо вирішила вийти заміж за іншого. Розв’язка глибинного конфлікту не вичерпана фабульною розв’язкою в межах завершеного художнього світу. Вона винесена поза нього і має епічний характер. У знаному світі Пшислопу лишилася для нього “могила вбитих прагнень”, а “попереду був незнаний світ”, – так прокоментує епічний наратор ситуацію, що склалася в результаті руху сконструйованого письменником художнього світу, підказуючи читачам, де і як шукати смислу того, що сталося.

Із структури такого художнього світу, який стабільно закорінений в гірське село і численні розтоки, і ніхто з його учасників не виходить за окреслені ним межі, куди ззовні також ніхто не прибуває, – видно, що в творі конструктивну роль відіграє духовний світ героя, авторська концепція його особистості. Про це свідчить також співвідношення мовних партій розповідача і головного персонажа, пряма мова якого заповнює текст твору майже такою мірою, як мовлення наратора. Їхні мовні партії зрідка перемежуються полілогами безіменних підгалів чи діалогами закоханих Франека і Ганки, чії репліки не є діалектичним породженням пошуків істини, а скоріше демонструють готові тези, важливі ідеї. Реакції Франека на все, що він бачить, чує, пригадує, є найцікавішим внутрішнім сюжетом. Герой поринає в свої роздуми, мрії і, здається, перестає контактувати із зовнішнім світом. Герой розчулюється, спалахує, гнівається – і завжди вміє стримуватись, володіти собою.

Отже, В. Оркан створив неоромантичний тип героя, який хоче самотужки і саможертвовно ошчасливити покривджених людей, відстояти й утвердити справедливість. Гіперболізовані порівняння зі світу природи увиразнюють його екзальтованість, податливість до вимірних картин, еротичних згадок.

Постійно і повсякчас спостерігаючи різні форми людського нещастя, завданих людям кривд, Ракочі зміцнювався в переконанні, що зможе своїм планом перетворення суспільства ошчасливити всіх, здобувши власну свободу, реалізувавши свою волю.

Художній світ соціально-психологічного роману підпорядковувався не стільки пропаганді доктрини колективного способу життя, скільки логіці розкриття характеру вільної людини, що, не приймаючи будь-яких обмежень своїх прагнень, своєї волі, все-таки шукає шляхів порозуміння з людьми. Дуже важливим у цьому зв'язку є ще один мотив внутрішнього сюжету роману.

Особливістю художнього світу Оркана в сфері презентації духовних явищ персонажів (психологічного аналізу) є те, що письменник тоді ще не наділяв всюдисущого і всевідаючого наратора вмінням натуралістично копіювати чи наслідувати плин свідомості з усіма його зигзагами й алогізмами. Митець у формі прямої мови, внутрішнього монологу передає сутність, зміст і послідовність роздумів персонажа.

Так художній світ роману “В розтоках” зосередився і відбився в душі однієї людини – головного героя, ставши матеріалізацією духовної суті вразливої душі. Отож, цілком закономірно, що цей роман мав стійкий читацький успіх, хоча піддавався критиці. Час показав, що гуманістичний пафос, який випливає з неодномірної сутності особи, не вкладається в жодну з теоретично сконструйованих доктрин.

У перспективі подібного типу концепції людини і міжособистісних стосунків увиразнюються основи і засади художнього світу повісті “Веселка над пустарем” Б. Лепкого. Локалізація його художнього світу також спроектована з допомогою конкретних географічних координат, які збігаються з рідним краєм автора. Село Житники, в якому відбуваються події, деє між Улашківцями, Ягільницею, Тернополем. Від нього довгими долинами можна дійти до Збруча і дуже швидко доїхати горбистою мурованкою до повітового міста, в якому жив доктор Антін Орлівський. Характер діяльності цього адвоката, опис силуету міста, гімназії, будинку, все відсилає читачів до прототипа д-ра Андрія Чайківського, до рідних Лепкому Бережан другої половини 80 – початку 90 років XIX століття. Бо ж о.Ілецький читає ще газету “Слово”, яка виходила тільки до 1887 року, а згодом передплачує “Діло”, яке почало виходити з 1881 року. А. Чайківський почав працювати в Бережанах з 1885 року.

Письменник творить “романтичний образ” тодішнього села також крізь призму світосприйняття своїх головних героїв – Гані, небоги священничої родини Ілецьких, і Петра Шагая, нового вчителя. Новоприбулець Шагай сприймає Житники як звичайне подільське село. Візуальне сприймання спостережливого Шагая відразу проймається рефлексією-роздумом просвітянина-вчителя, якого переводять за громадську працю з села до села, щоб не порушував для начальства звичного спокою. Ганя і Петро – споріднені душі як за світовідчуттям, так і за переконаннями. Вже під час другої зустрічі вони признаються, що є “народовцями”. З перших днів перебування в новому селі вчитель багато довідується про тутешнього вїйта, який “тільки дивиться, щоби де який гріш зарвати!” Таким чином, протилежні вдачі й орієнтації вїйта і вчителя, їх різні функції в громаді з необхідністю зумовили зародки конфлікту між ними. Вчитель відразу склав собі думку про цей “новотвір на сільськiм організмі”.

Петро Шагай, на відміну від Франека Ракочі, зустрівшись на життєвому шляху з противником в особі типового за тих умов вїйта-деспота, виробив іншу філософію і стратегію боротьби, хоч виходив з однакових спостережень і передумов. Після багатьох розмов з священником Лемішем, який також розгорнув активну просвітницьку діяльність у сусідньому селі, після суперечок з вїйтом про роль школи, інтелігенції в громаді Шагай глибше викладає основні засади свого світогляду, які й становлять програму боротьби за перебудову громадського життя, боротьби з всевладдям безцеремонного вїйта. Викладаючи її основні ланки, Б. Лепкий, очевидно, полемізував з радикалами і своїми опонентами. Поділяв таку стратегію і о. Леміш, який на подібних засадах багато чого вже домігся. Саме він під просвітню діяльність підводить принципи, протилежні як класовим, так і шовіністичним орієнтирам.

Б. Лепкий, на відміну від В. Оркана, розширює коло персонажів, які, разом з головним антагоністом вїйта, активно протистоять консервативним силам. Шагая в Житниках підтримують свідомі селяни на чолі з Залісним, моральну і матеріальну підтримку йому надають родина пароха Ілецького, художник Семаківський, що розмальовує церкву в сусідньому селі. При загостренні конфлікту з підступним вїйтом Кирикучкою, який спровокував арешт сільських активістів, Шагай вдається за правничою допомогою до адвоката д-ра А. Орлівського. Не діє самотужки і вїйт. Його підтримують залежні від нього багаті селяни, інспектор шкіл, жандармські урядники. Він має в повітового керівництва дуже добру опінію. А Леміш пов'язує справу зміни селянської долі з їх участю в сеймі і парламенті.

Ширша концептуально-світоглядна база героїв Лепкого, інша структура системи персонажів повісті “Веселка над пустарем” змінили характер її фабули, будову і функції сюжету. У Лепкого фабула розбудована значно докладніше, сюжет включає більше мотивів, перипетій. Така структу-

ра художнього світу своїми однотипними компонентами щодо структури роману В. Оркана і тими, якими виходить поза неї, несе в собі значно більше т.зв. ідейно-художніх проблем, пропонує читачам складнішу смислову семантику, зокрема і зі сфери мистецтва, його сутності й національної своєрідності.

І все ж при всіх закономірних відмінностях художніх світів обох письменників у творах, що розглядаються, зустрічається чимало наскрізних концептів. Найголовніший з-поміж них концепт щастя в душі вільної людини. До якого б соціального стану доля не прилучила особистість, в її душі може бути повнота щастя або пустка. З цього погляду Б. Лепкий немовби підхоплює і продовжує проблематику роману “В розтоках” і в новій ситуації веде діалог з його автором. Франек Ракочі, від якого відмовилася кохана, незрозумілий громаді свого села, залишає його з безмежною душевною пусткою. Петро Шагай за найскладніших умов живе своїм ідеалом, совісно виконувати свій обов’язок, зігрітий розумінням однодумців і коханням. Для нього Ганя – веселка над пустарем. Райдуга, як фізичне явище, яке вони побачили при першій зустрічі, поступово символізується, проходить образним лейтмотивом крізь художній світ повісті. Роздумуючи над запитанням Гані чи “Дон Кіхот хотів бути Дон Кіхотом?” Шагай свідомо чи випадково виходить подумки на причини поразки Франека: “...беремо на себе завдання не по силах...”, руководимося не розумом, а уявою, даємо серцю волю. Тому-то й донкіхотиків у нас, мабуть, більше, ніж де” [Лепкий 1991:т.1, 110]. Він усвідомлює зрештою неможливість керуватися тільки розумом, нехтуючи почуттями. Сприймаючи своє ставлення до Гані, як “веселку над пустарем”, Шагай самого себе застерігає: “Збиточна доля проти розуму висуває чуття, серце мозкові протиставить. Бережися, Шагай! Не потурай чуттю, вважай, щоб серце не взяло переваги над мозком, бо буде біда” [Лепкий 1991: т.1,143].

Однак ця теза мала бути ще перевірена низкою колізій, перипетій і ситуацій, в які потрапляв Петро Шагай як один з ідеальних типів Богдана Лепкого. Але концептуальне значення таких типів виявляється у зіставленні з такими ж чи подібними естетичними феноменами, які збагатили художній світ письменників за час, що минув між публікаціями роману “В розтоках” і повісті “Веселка над пустарем”.

Події Першої світової війни поглиблювали світовідчуття, породили проблему “втраченого покоління”, вплинули на диференціацію мистецького життя, прискорили появу різноманітних мистецько-стильових течій. За таких умов закономірно стала і творча еволюція В. Оркана і Б. Лепкого в подібному напрямку, інакше вони розійшлися би як люди і митці. Тому зіставлення їхніх повістей “У розтоках” і “Веселка над пустарем” проводиться з урахуванням тієї еволюції і орканівської ревізії свого світогляду.

З такого погляду повість “Під тихий вечір” розглянув Р. Гром’як, показавши, що її багатошарова фабула майстерно підпорядкована цьому задумові, такою концепцією розв’язання конфліктів, що виникають у селах між українською етнічною більшістю селян-бідняків і сполонізованим чи польським двором (дідичем). Оскільки Б. Лепкий унікав одновимірно осмислення соціально-політичних проблем, голої тенденційності, а малював людей всебічно, ідейний пафос твору занурював глибоко в художню конструкцію, то він виважено підводив читачів до проблеми прив’язаності селян до землі, до розуміння співробітництва на ній різних за соціально-майновим статусом людей, мотивуючи її навіть з допомогою теорії впливу на національну ментальність географічних факторів [Гром’як 1998:104].

Отже, маємо тут повну відповідність між позиціями персонажів, нараторів як В. Оркана, так і Б. Лепкого міжвоєнного періоду. Водночас маємо цілковите неприйняття позицій соціал-демократів і більшовиків у їх класовому підході до села. Що ж до Лепкого, то його критицизм у ставленні до українського села і українських народовців, його диференційована позиція в аналізі українського національно-визвольного руху наростала від твору до твору.

Як бачимо, ні герої В. Оркана, ні персонажі Б. Лепкого як компоненти фікційного художнього світу, що проголошують певні ідеї, є носіями конкретних концепцій переробки суспільного ладу, ні їх автори в своїх публіцистичних працях не то, що не обстоюють революційних ідей, вони їх навіть не торкаються. Натомість осмислюють можливості і важливість реформування села, регіону, суспільного ладу. Такі художні концепти, більшою чи меншою мірою переходили з твору до твору, будучи елементом його проблематики, увиразнюючи ту ідею, що була основною в черговому тексті. Органічно пов’язане з проблемою зміни суспільного ладу, механізмів його вдосконалення шляхом парламентаризму і загальних виборів питання можливості вдосконалення природи людини, розвитку особистості. Подібно до того, як В. Оркан ставив його в руслі плекання людського характеру на ґрунті “калібру душі”, всіх складових психічного складу людини, Б. Лепкий в повісті “Веселка над пустарем” багато приділяє уваги гармонії розуму, волі і почуттів тощо.

Таким чином, концепція розвитку особи в Лепкого та Оркана збігається в таких моментах: обидва вони дійшли до переконання і показали в своїх творах, що кожна людина має певні природні нахили, на основі яких у соціальних умовах формується відповідний “калібр душі”. Це відбувається в усіх соціальних станах (класах) незалежно від розміру власності. Жадоба власності без любові до землі, без вміння давати їй раду загострює стосунки між людьми, викликає різного типу конфлікти, які, проте, можна регулювати, згладжувати на засадах християнської етики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Верниволя1922*: Верниволя Василь (Сімович В.). Богдан Лепкий (нарис літературної діяльності і спроба характеристики письменника за двадцять п'ять літ його письменницької праці) // Лепкий Б. Писання: У 2 т. – Т.1. – Київ, Ляйпціг: Українська Накладня, 1922. – С. I-XXVII;
2. *Гром'як 1998*: Гром'як Р. Проблема національної асиміляції і творчість Богдана Лепкого // Між сусідами. Między sąsiedami. Альманах Фондації св. Володимира у Кракові. Вип. 8. – Краків – Kraków, 1998. – С. 98-106;
3. *Кучма 1998*: Кучма Н. Мала проза Богдана Лепкого в оцінці Теофіла Коструби // Творчість Б. Лепкого в контексті європейської культури ХХ століття. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження письменника / За заг. ред. проф. М. П. Ткачука. – Тернопіль: ТДПУ, 1998. – С. 142-145;
4. *Лев 1976*: Лев В. Богдан Лепкий. 1872-1941. Життя і творчість // Записки НТШ. – Т.СХСІІІ. – Нью Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1976. – 329 с.;
5. *Лепкий 1991*: Лепкий Б. Твори: В 2 т. / Упоряд., автор передмови та приміток М. М. Ільницький. – К.: Дніпро, 1991. – Т.1. Поезія. Оповідання і нариси. Історичні повісті. – 862 с.; Т.2. Повість. Спогади. Виступи. – 719 с.;
6. *Лепкий 1997*: Лепкий Б. Посвяти Василеві Стефаникові. Збірник. – Тернопіль, 1997. – 100 с.;
7. *Оркан 1976*: Оркан В. В розтоках. Роман, повість, оповідання. – К.:Дніпро, 1976. – 443 с.;
8. *Пеленський 1943*: Пеленський Є. Ю. Богдан Лепкий – поет // Богдан Лепкий. 1872 – 1941. Зірник у пошану пам'яті поета. – Краків – Львів: Українське видавництво, 1943. – С. 13-32;
9. *Сивіцький1993*: Сивіцький М. Богдан Лепкий: життя і творчість. – К.: Дніпро, 1993. – 254 с.;
10. *Orkan1947*: Orkan W. W Roztokach. Powieść (Wydanie szóste). – Warszawa, 1947. – 335 s.